

Næstved i 1.500 år!

- byens historie i korte træk

Næstved tælles blandt de ældste byer i landet og er en af de største danske byer i middelalderen. Byen er endnu i dag med sine godt 40.000 indbyggere en af de større danske provinsbyer.

Næstved er en klassisk købstad og handelsby midt i et stort og frugtbart opland. Næstveds rødder rækker tilbage i yngre jernalder, til perioden omkring 4-500 e.0. I bunden af Næstveds kulturlag findes arkæologisk kildemateriale fra denne periode under affaldslag fra vikingetid og middelalder.

Byens navn Næs-tved rummer endelsen -tved fra jernalderen. Tved betyder rydning i skoven (det samme udtrykkes i middelalderen typisk med endelsen -rød). Næs kan referere til det særlige landskab med Ydernæs, Grimstrup Næs og Appenæs, som de sejlene skulle passere for at komme op ad Susåen til byen. Næstved betyder sandsynligvis "rydningen bag næssene".

Vi ved endnu ikke meget om den tidlige bebyggelse Næstved, som ligger i ly mellem bakkerne Lerbjerg, Lisbjerg og Sandbjerg ned til bredderne af Susåen. Jernalderens huse gemmer sig under byens moderne huse - det er jernalderbyens affaldslag, som vi hidtil har haft mulighed for at undersøge.

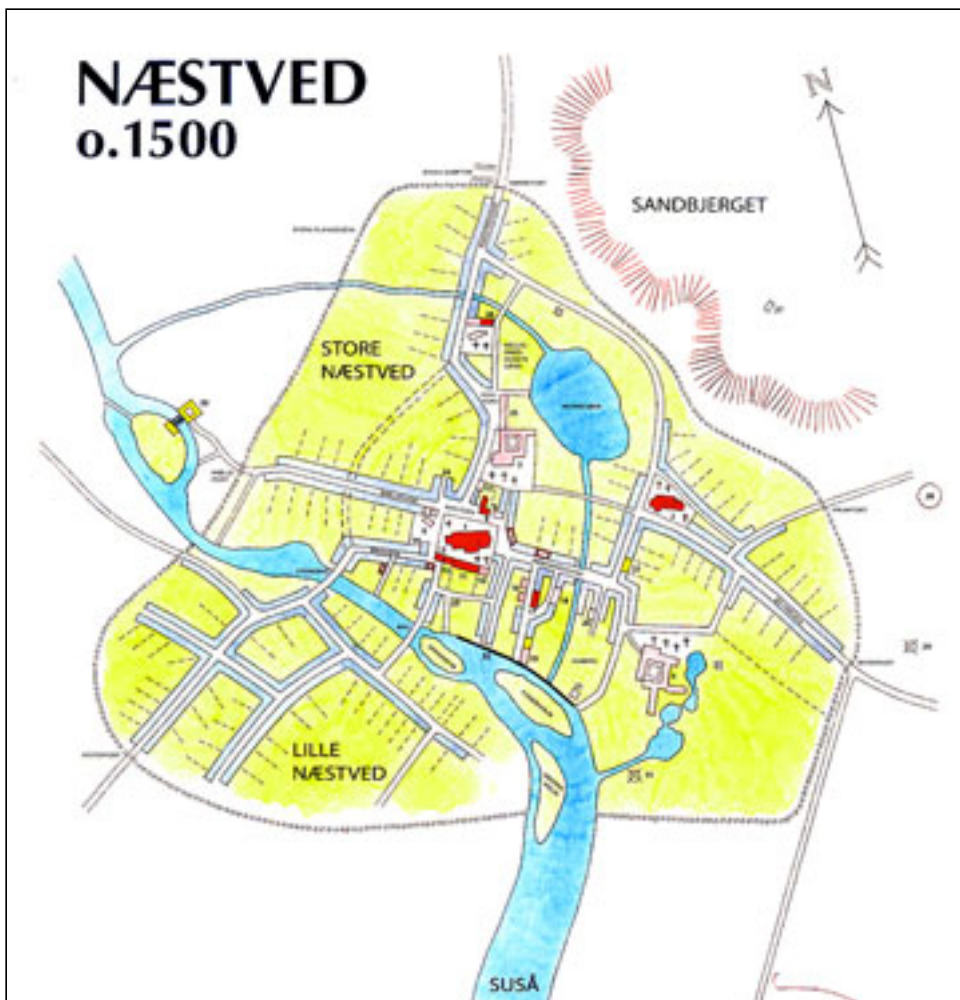
I sen vikingetid og tidlig middelalder havde Næstved udviklet sig til en stor by, der bredte sig på begge sider af Susåen. Bydelen på venstre åbred hed i 1135 Store Næstved, bydelen på højre åbred Lille Næstved. Stormandsfamilien Bodilslægten ejede store dele af Næstved i 1135 og lejede gårdene ud. Roskildebispen havde indtægter af byens sognekirker Sct. Peder og Sct. Morten, og kongen havde indtil 1140 indtægterne af byens torv og byting. Hertil må vi regne med et indslag af frie borgere og en jordløs underklasse. I 1135 og 1140 overgik en stor del af ejendommene og indtægterne af byen Næstved til et nyt klostresamfund af benediktinerordenen, Næstved Sct. Peders Kloster eller Skovkloster, som blev stiftet 29. november 1135 af Bodilslægten med hjælp fra bisp og konge.

Frem gennem middelalderen hørte Næstved under Skovklosters herredømme. Abbeden var Næstveds byherre. Den gamle torvekøbing udviklede sig til egentlig købstad med byråd, egen byret (senest 1274) og (senest 1280) eget byvåben med Sct. Peders nøgler til Himmeriges Port. Midt i 1200-årene kom der nye kirkelige institutioner til den store by: Gråbrødreklostret o. 1240, Sct. Jørgensgården i Aaderup senest 1261, Sortebrødreklostret før 1266. Civitas Nestvediensis var i fuld vigør! I 1200-årene rangerede Næstved i størrelse og skattegrundlag som nummer to lige efter stiftsbyen Roskilde - før København og alle de andre sjællandske byer.

Næstveds opland er en ældgammel bygd, hvor man siden oldtiden har dyrket korn og opdrættet kvæg som en væsentlig del af det økonomiske grundlag for den senere købstad Næstveds blomstring. Oplandets grænse ligger typisk ca. 2 mil eller ca. 15 km fra byen, den maksimale afstand, som bønderne kunne tilbagelægge morgen og aften på en torvedag, når de også skulle have tid til at handle på torvet. Næstved har siden middelalderen haft faste torvedage onsdag og lørdag, så selv torvedagene er i Næstved et middelalderligt kulturminde!

I 1300-årene kontrollerede holstenerne i en periode Næstved med støtte i borgen Husvolden i sydkanten af byen. Valdemar Atterdag indtog Husvolden i 1345. Slaget ved Næstved i 1259 og Krigergraven på Sandbjerg, hvor de sønderhuggede kadavere af 60 tabende krigere blev nedkulet omkring 1300, er andre minder om militære aktioner ved Næstved.

Endnu et par kirkelige institutioner kom til byen sidst i 1300-årene, nemlig Helligåndshuset fra ca. 1390 og et nonnekloster af dominikanerordenen på Gavnø lige efter 1400. Næstved udviklede sig fortsat, bl.a. i kraft af tætte handelsforbindelser med Lübeck. I løbet af 1400-årene overtog kongen gradvis herredømmet over Store Næstved, som nu igen blev kongelig købstad, medens Lille Næstved blev transformeret til landsby under Skovkloster. 1400- og 1500-årene var Næstveds storhedstid, hvor adel og rige købmænd byggede mange grundmurede huse og formodentlig endnu flere bindingsværksgårde.

Men i løbet af 1600-årene gik det galt: koldt og dårligt klima og krigene med svenskerne satte udviklingen i stå. Samtidig sandede Susåhavnen og Mindegabet til, og handelen fik derfor dårlige vilkår. Kun militæret holdt lidt gang i hjulene op gennem 1700-årene, hvor mange bindingsværksgårde blev skåret ned fra to etager til én - der var ikke længere brug for det store rumfang i gårdene.

Danneskjold-Samsøes Kanal fra Tystrup Sø via Susåen og Næstved til Karrebæksminde blev bygget i begyndelsen af 1800-årene for at skaffe brænde fra de midtsjællandske skove til Københavns husholdninger. Men vi skal frem til 1840'erne, før der endelig skete større ændringer i Næstved til det bedre. Korneksporten til England satte skub i udviklingen, og mange af de gamle huse erstattedes af nye grundmurede huse.

Efter grundloven i 1849 gav man næringen fri og åbnede i 1850'erne de danske købstæders snærende grænser. Således også i Næstved. I 1870 førte man jernbanen til byen. Næstved udviklede sig i de følgende årtier eksplosivt med industrialismen. I de seneste 165 år er Næstved vokset fra et indbyggertal i 1840 på 2.271 til godt 40.000 i dag. Og udviklingen fortsætter!

Også historisk set er det meget spændende, at den ny storkommune Næstved fra 1. januar 2007 samler de ældgamle og gensidigt afhængige elementer opland og købstad til en moderne helhed, der kan administreres samlet med behørig respekt for både land og by.